

Een bevlogen Neerlandicus uit Polen

Jerzy Koch in gesprek met Shirah Lachmann

Jerzy Koch (1958) is hoogleraar filologie, gespecialiseerd in Nederlandse en Afrikaanse taalkunde. Ook is hij actief als literair criticus en als vertaler van Nederlandse fictie en poëzie. Van 1985 tot 2011 was hij verbonden aan de universiteit van Wrocław, sinds 1997 tot op heden aan de Adam Mickiewicz-universiteit. Hij is research fellow van de universiteit van de Vrijstaat in Bloemfontein en als eerste buitenlander sinds 2005 volwaardig lid van de Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. Ook is hij lid van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek en de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Hij vertaalde werk van o.m. J. Bernlef, Hugo Claus, Job Degenaar, Eduard Douwes Dekker, Fernand Florizoone, Guy van Hoof, Gerrit Kouwenaar, Lucebert, Harry Mulisch, Leonard Nolens, Felix Timmermans, Karel Verleyen en Jan de Zanger in het Pools. In 2009 ontving hij ‘voor zijn inzet voor onze cultuur in het buitenland’ de ANV-Visser Neerlandia-prijs. In 1995 kreeg hij de Nijhoffprijs – voor zijn hele oeuvre, maar in het bijzonder voor de vertaling van Multatuli’s Max Havelaar. Zijn dankwoord bij die gelegenheid is helaas verloren gegaan, al het speurwerk op zijn Poolse zolder ten spijt. In plaats hiervan biedt VertaalVerhaal hier een interview met hem van Shirah Lachmann dat de dag na de uitreiking verscheen in Trouw, met dank aan deze krant voor de mogelijkheid het hier te plaatsen. Ook plaatsen we het rapport van de Nijhoff-jury uit 1995.

Shirah R. Lachmann stapte na twee jaar Frans en Italiaans aan het Instituut voor Vertaalkunde in Amsterdam over naar Engelse Taal- en letterkunde aan de UvA. Ze vertaalde een aantal non-fictie boeken, o.m. van Karen Armstrong en Ian Buruma, maar richtte zich uiteindelijk vooral op journalistieke producties en eindredactie. In 2019 verzorgde ze voor de Liberaal Joodse Gemeente Den Haag de eindredactie van het boek Het gezicht van een kille.

Een bevlogen Neerlandicus uit Polen

Jerzy Koch in gesprek met Shirah Lachmann

‘Jestem maklerem kawy, a mieszkam przy Lauriergracht no 37.’ Welke Nederlander behalve een Polonist herkent dit citaat als de openingszin van de *Max Havelaar* van Multatuli? Sinds 1994 is er in Polen een nieuwe vertaling van deze Nederlandse klassieker. Voor zijn werk kreeg Jerzy Koch gistermiddag in de Amsterdamse Westerkerk de Martinus Nijhoffprijs, een van de oevreprijzen van het Prins Bernhard Fonds.

Koch, een slanke dertiger met een fraaie martiale snor, is – zachtjes uitgedrukt – verheugd. ‘Natuurlijk ben ik verheugd. Het is de hoogste erkenning die je hier voor vertalingen kunt krijgen.’ Hij lacht wat besmuikt en vervolgt dan: ‘Een kennis in Polen vroeg me of het een soort Nederlandse Nobelprijs voor de Literatuur is.’ De vergelijking met de status van die prijs gaat Koch te ver; het is een belangrijke prijs, punt.

Dat er aan de prijs 100.000 gulden is verbonden, sterkt zijn gevoel van erkenning. ‘Het bevestigt mij in mijn ideeën dat je moet doen wat je leuk vindt, dat houd ik mijn studenten ook voor. Ik heb bijvoorbeeld dichtbundels vertaald waarvoor ik geen cent kreeg. En nu...’

Koch, geboren en getogen in de Silezische stad Wrocław (het vroegere Breslau), is sinds 1985 verbonden aan de Erasmusleerstoel voor de Nederlandse literatuur en cultuur van de Universiteit van Wrocław. Hij doceert moderne (19de en 20ste eeuw) Nederlandse letterkunde en Afrikaans. Was het tot voor vier jaar zo dat studenten Germanistiek gingen studeren en dan als specialisatie Neerlandistiek kozen, tegenwoordig is het een hoofdvakstudie. Verdeeld over de vijf jaren zijn er 110 à 120 studenten. ‘We maken geen reclame voor de studie, maar dit jaar hadden we 69 aanmeldingen voor het toelatingsexamen en we hebben 20 studenten aangenomen.’

Hoe komt een Pool ertoe zich het Nederlands eigen te maken en te gaan vertalen? De vraag verbaast Koch. ‘Het is heel merkwaardig. Dat is eigenlijk het enige punt waarop de Nederlanders écht onzeker zijn. Het is niet zo dat eigen taal, eigen literatuur iets is waar je niet trots op kunt zijn.’

Zelf had Koch geen specifieke reden om Nederlands te kiezen. ‘Ik wilde iets met literatuur doen, vertalen. Ik ben toen Germanistiek gaan studeren, omdat ik op school vier jaar Duits had gehad. Engels kregen we niet. En het was een kans om ook een andere Germaanse taal te leren. Verder zijn de Poolse stereotypen over Nederland meestal positief: tulpen zijn mooi, klompen zijn mooi.’ Al die overwegingen speelden mee.

Over die stereotypen is Koch niet onverdeeld gelukkig. ‘In Polen wordt de Nederlandse cultuur verder alleen maar geassocieerd met de schilderkunst. Een schrijver als Zbigniew Herbert bevestigt in zijn boek *De bittere geur van tulpen – Holland in de Gouden Eeuw* dat beeld alleen maar. Heel even noemt hij ergens Vondel, maar verder laat hij niets nieuws zien. Nederland als letterenland lijkt niet te

bestaan.’ Verbaasd vraagt Koch zich af waarom voor de Nederlandse vertaling de Engelse editie is gebruikt en niet direct uit het Pools is vertaald.

De belangstelling van zijn studenten voor Nederlands mag dan groot zijn, onder de uitgevers signaleert Koch echter een gebrek aan beleid in het verleden. ‘Er wordt wel steeds meer vertaald en sinds het begin van de jaren tachtig alleen nog maar rechtstreeks uit het Nederlands, maar er was geen speciaal beleid.’ Jaloers memoreert Koch dat er een uitgever was die zich speciaal op de Scandinavische literatuur richtte en een ander die zich specialiseerde op Zuid-Amerika.

‘Begin jaren tachtig heb ik met vier of vijf andere vertalers uit het Nederlands geprobeerd de Poolse uitgevers te interesseren. We hadden het plan ieder jaar vier vertalingen te publiceren: een dichtbundel, een bestseller, een meer literaire roman en misschien iets historisch, bijvoorbeeld van Huizinga of Rodenko. Ook dat mislukte. Er was in Wrocław wel een geïnteresseerde uitgever, maar die was zelf net een serie Jiddische literatuur gestart.’

Max Havelaar is nu als eerste Nederlands werk uit de wereldliteratuur verschenen in de prestigieuze reeks Biblioteka Narodowa (Nationale Bibliotheek). Het was een eigen initiatief van Koch, dat voortvloeide uit de merkwaardige situatie waarin hij na zijn studietijd belandde. Koch kreeg wegens ‘een subversieve instelling’ geen aanstelling op de universiteit. ‘Het was een soort *Berufsverbot*.’ Koch belandde twee jaar op het stadsarchief en gaf een jaar les op de middelbare school. Op het archief had hij veel tijd om al die boeken te lezen waar hij tijdens zijn studie niet aan toe was gekomen. ‘Ik heb toen een bibliografie van de vertaalde Nederlandse literatuur gemaakt, uiteindelijk samen met professor Morciniec, de vader van de Poolse Neerlandistiek. Ik merkte daardoor dat er iets raars was met de *Max Havelaar*.’

Het boek was vooral vanwege de emancipatoire of revolutionaire thema’s vertaald. Allereerst gaf dit Koch het onderwerp voor zijn proefschrift over de Poolse perceptie van Multatuli (Leuven, 1991). Daarnaast opperde hij bij de professor het idee dat het boek goed zou passen in de Biblioteka Narodowa; deze kende iemand bij de uitgevers en het voorstel werd goedgekeurd.

Inmiddels had Koch wél een aanstelling op de universiteit en tussen de bedrijven door nodigde hij schrijvers uit voor werkgroepen en lezingen in Wrocław en vertaalde boeken en gedichten. Hij vertaalde werk van de Antwerpse dichter Guy van Hoof en haalde hem naar Polen. Het bezoek van de dichter Gerrit Kouwenaar in 1986 mislukte door de explosie van de kernreactor in Tsjernobyl. Herman de Coninck en Hugo Claus bezochten Wrocław wel. Van de laatste vertaalde Koch *De Oostakkerse gedichten* (1955) en staat een nieuwe vertaalbundel op stapel. Voorlopig is *Max Havelaar* de kroon op zijn werk.

‘De boeken uit die serie zijn bedoeld als fundament voor de studie van eigen of buitenlandse literatuur. De uitgever geeft ook de ruimte om het werk van alle kanten te bekijken en uitgebreid van voetnoten te voorzien,’ zegt Koch tevreden. Zo kon hij voor de *Max Havelaar* een inleiding schrijven van 170 pagina’s, werden er drie kaarten van Nederlandsch-Indië opgenomen en beslaan de voetnoten vaak bijna

meer dan een halve pagina. In het juryrapport ontlokte het goed doorwrochte werk een Amsterdamse Polonist de verzuchting: ‘Ten behoeve van het onderwijs in Nederland zou zo’n uitvoerig begeleide en becommentarieerde uitgave niet misplaatst zijn, jammer genoeg bestaat hij alleen in het Pools!’